

Archeologienota Averbode Bredestraat

Verslag van Resultaten

Bert ACKE, Maarten BRACKE en Gwendy WYNS

14-10-2019

Titel: Archeologienota Averbode Bredestraat

Erkend archeoloog: Maarten Bracke, OE/ERK/Archeoloog/2015/00036

Auteurs: Bert Acke, Maarten Bracke en Gwendy Wyns

Uittreksels uit CartoWeb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C18084 - www.ngi.be

Projectcode bureauonderzoek: 2019I176

Intern projectnummer: 2019.109

Locatiegegevens: Vlaams-Brabant, Averbode (Scherpenheuvel-Zichem), Bredestraat

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 192620 en Y: 190811; X: 192881 en Y: 190934

Oppervlakte plangebied: ca. 11644m²

Kadastergegevens: Scherpenheuvel-Zichem, afdeling 5, sectie C, percelen 537V, 554, 553A, 552D2 (partim), 552N2 (partim), 552Z (partim), 552A2 (partim), 552P2 (partim), 552F2 (partim) en 552N2 (zie figuur 6)

Topografische kaart: zie figuur 4 en 5

Betrokken actoren: Bert Acke (assistent-archeoloog), Maarten Bracke (erkend archeoloog), Gwendy Wyns (assistent-archeoloog) en Joris Goen (contactpersoon initiatiefnemer)

Wetenschappelijke advisering: /

Plaats en datum: Moerbeke-Waas, 14/10/2019

© Acke & Bracke bvba, Damstraat 206A, 9180 Moerbeke-Waas. De auteurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de auteurs.

1. INLEIDING	4
1.1. WETTELIJK KADER	4
1.2. ONDERZOEKSOPDRACHT	4
1.2.1. VRAAGSTELLING	4
1.2.2. RANDVOORWAARDEN	4
1.3. WERKWIJZE EN STRATEGIE	5
1.3.1. MOTIVERING ONDERZOEKSSTRATEGIE	5
1.3.2. ORGANISATIE VAN HET VOORONDERZOEK	6
1.3.3. ADVIES SPECIALISTEN	6
1.3.4. WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING	6
1.3.5. SELECTIE BRONNEN	6
2. BUREAUONDERZOEK	7
2.1. HUIDIGE TOESTAND	7
2.2. GEPLANEDE WERKEN	9
2.3. LANDSCHAPPELIJKE LIGGING	10
2.3.1. TOPOGRAFISCHE SITUERING	10
2.3.2. LANDSCHAPPELIJKE SITUERING	12
2.3.3. BODEMKUNDIGE SITUERING	14
2.3.4. GEOLOGISCHE SITUERING	16
2.4. HISTORISCHE SITUERING	18
2.5. ARCHEOLOGISCHE SITUERING	24
3. SYNTHESE	26
3.1. ARCHEOLOGISCH VERWACHTINGSPATROON	26
3.2. AFWEGING VERDER VOORONDERZOEK	26
3.3. VERDER VOORONDERZOEK ZONDER INGREEP IN DE BODEM	27
3.4. VERDER VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM	28
3.5. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN	30
4. SAMENVATTING	32
5. BIBLIOGRAFIE	34
6. BIJLAGES	35

1. Inleiding

1.1. Wettelijk kader

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden te Averbode in de Bredestraat (provincie Vlaams-Brabant), waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

1.2. Onderzoeksopdracht

1.2.1. Vraagstelling

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?
- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

1.2.2. Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

1.3. Werkwijze en strategie

1.3.1. Motivering onderzoeksstrategie

In het bureauonderzoek wordt een zo duidelijk mogelijk beeld gevormd van de huidige archeologische, historische en landschappelijke informatie van het projectgebied en diens omgeving. Deze gegevens worden vergeleken met de geplande werken en de hiermee gepaard gaande verstoringen en vergravingen in de bodem. Het uiteindelijke doel is het bepalen of verder archeologisch onderzoek al dan niet aangewezen is.

Informatie over de afbakening van het plangebied en de geplande werkzaamheden werd aangeleverd via de initiatiefnemer door middel van ontwerpplannen en via mondelinge of schriftelijke communicatie. Om een zicht te krijgen op de huidige archeologische kennis van het plangebied en van de directe omgeving werd de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geraadpleegd.¹ Deze online databank is uitsluitend toegankelijk voor geregistreerde gebruikers, hoofdzakelijk archeologen. Aanvullend werden verschillende historische kaarten geraadpleegd via Geopunt², de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie, en via Cartesius³, een databank die kaarten bundelt van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI), de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, lokale archieven en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Aansluitend hierbij werden ook verschillende luchtfoto's bekeken die genomen zijn sinds de jaren '70 van vorige eeuw. Op het kaartmateriaal en de luchtfoto's werd het plangebied geprojecteerd, om zodoende een duidelijk beeld te krijgen van het landgebruik gedurende de laatste eeuwen. Geopunt leverde ook verschillende kaarten op die betrekking hebben tot de landschappelijke en bodemkundige ligging van het gebied. Een kadasterplan dat beschikbaar is via de GRB-kaart op Geopunt werd vergeleken met hetgene dat beschikbaar is via de CadGIS Viewer van de Federale Overheid.⁴ Een topografische kaart werd verkregen via het NGI.⁵

Op basis van dit onderzoek en het raadplegen van bovenvermelde bronnen kan een antwoord gegeven worden op de vooropgestelde onderzoeksvragen.

¹ <https://cai.onroenderfgoed.be/>

² <http://www.geopunt.be/kaart>

³ <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>

⁴ <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>

⁵ <http://www.ngi.be/topomapviewer/>

1.3.2. Organisatie van het vooronderzoek

In eerste instantie werd gestart met het bureauonderzoek waarbij de diverse beschikbare bronnen geraadpleegd worden. Daarnaast werd in detail bekeken wat de huidige toestand is van het plangebied en werden de geplande werkzaamheden onder de loep genomen. Op basis van deze gegevens samen werd afgetoetst of ten eerste verder vooronderzoek noodzakelijk is en ten tweede welke onderzoekstappen er eventueel genomen moeten worden.

1.3.3. Advies specialisten

Niet van toepassing.

1.3.4. Wetenschappelijke advisering

Niet van toepassing.

1.3.5. Selectie bronnen

De gebruikte bronnen zijn beschreven onder 1.3.1. De bronnen daaronder vermeld waren afdoende om een gedegen advies te geven voor een verder archeologisch traject. Bijkomend archiefonderzoek werd niet opportuun geacht.

2. Bureauonderzoek

2.1. Huidige toestand

Het plangebied is ca. 11644m² groot en heeft een noordoost-zuidwest georiënteerde min of meer rechthoekige vorm. Ten zuiden sluit het aan op de Bredestraat, de andere zijden zijn omringd door landbouwgrond en tuinen van omliggende bebouwing. Percelen 537V en 554 zijn momenteel in gebruik als landbouwgrond. Op perceel 537V is nog een klein schuurtje aanwezig. Op perceel 553A bevindt zich momenteel een naaldbos. De overige percelen, in het noordoostelijk deel van het terrein, betreffen de achtertuinen van bewoning langs de Zandstraat. Hierop zijn verspreid enkele bomen en enkele kleinere bijgebouwtjes zoals een serre, tuinhuis, ... aanwezig.

Figuur 1 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2017 (bron: geopunt.be).

Figuur 2 Zicht vanuit de Bredestraat (zuiden) op het westelijk deel van het plangebied (bron: <https://www.google.com/maps>).

2.2. Geplande werken

Het terrein zal verkaveld worden in 28 loten waarop zowel open, halfopen als gesloten bebouwing ingepland is. De woningen zijn ingepland rond een H-vormige wegnis met bijhorende nutsleidingen centraal in het plangebied. De wegnis zal in het zuiden aansluiten op de Bredestraat. Parkeermogelijkheden zijn voorzien in het oostelijk en westelijk deel van de wegnis.

Er kan vanuit gegaan worden dat de bodem van het totale plangebied ernstig verstoord zal worden: het bouwrijp maken van de percelen, allerhande werfverkeer, het aanleggen van nutsvoorzieningen en -leidingen in de voortuinen van de loten, het optrekken van de woningen en het inrichten van de tuinen kent een diepe impact in de bodem en kan nefast zijn voor eventueel aanwezige archeologische sporen en sites.

Het ontwerpplan is te vinden in bijlage, een uitsnede hieruit is hieronder weergegeven.

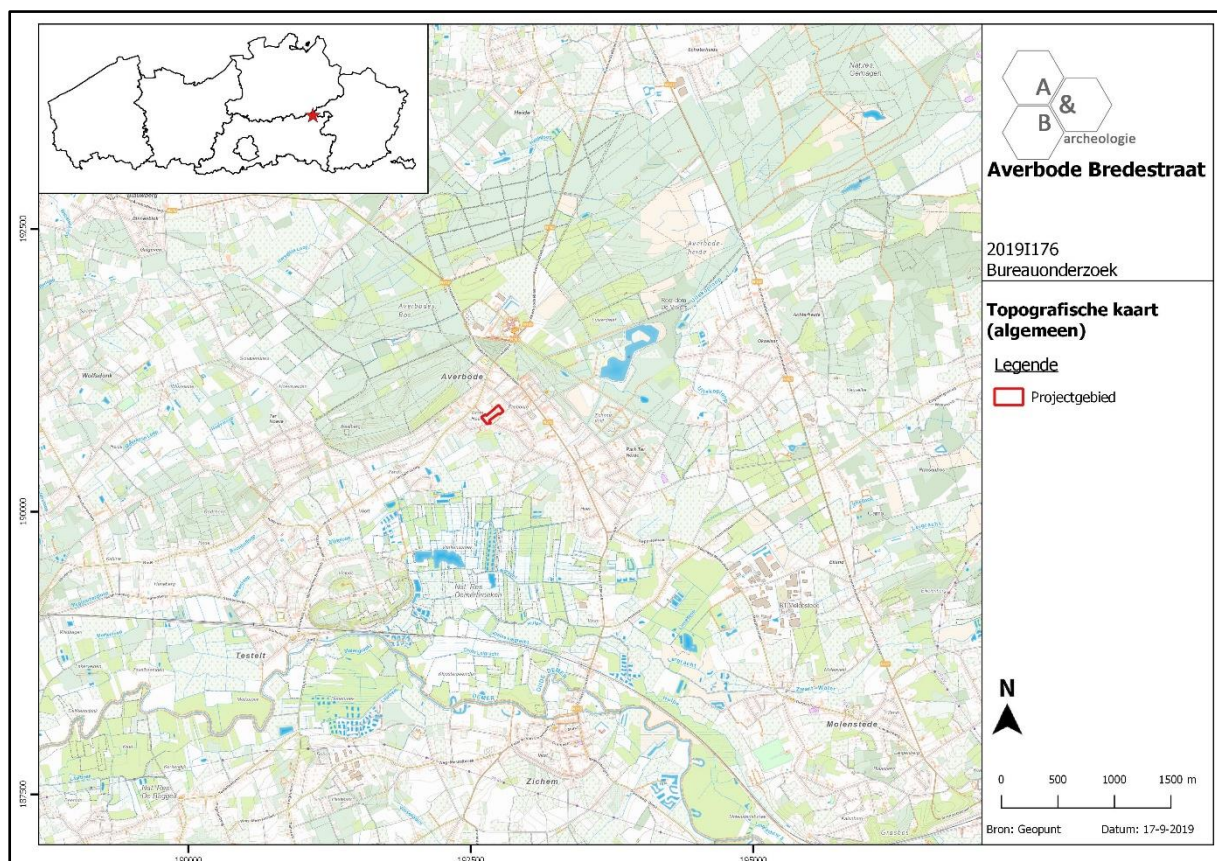

Figuur 3 Uittreksel uit het verkavelingsplan (bron: initiatiefnemer).

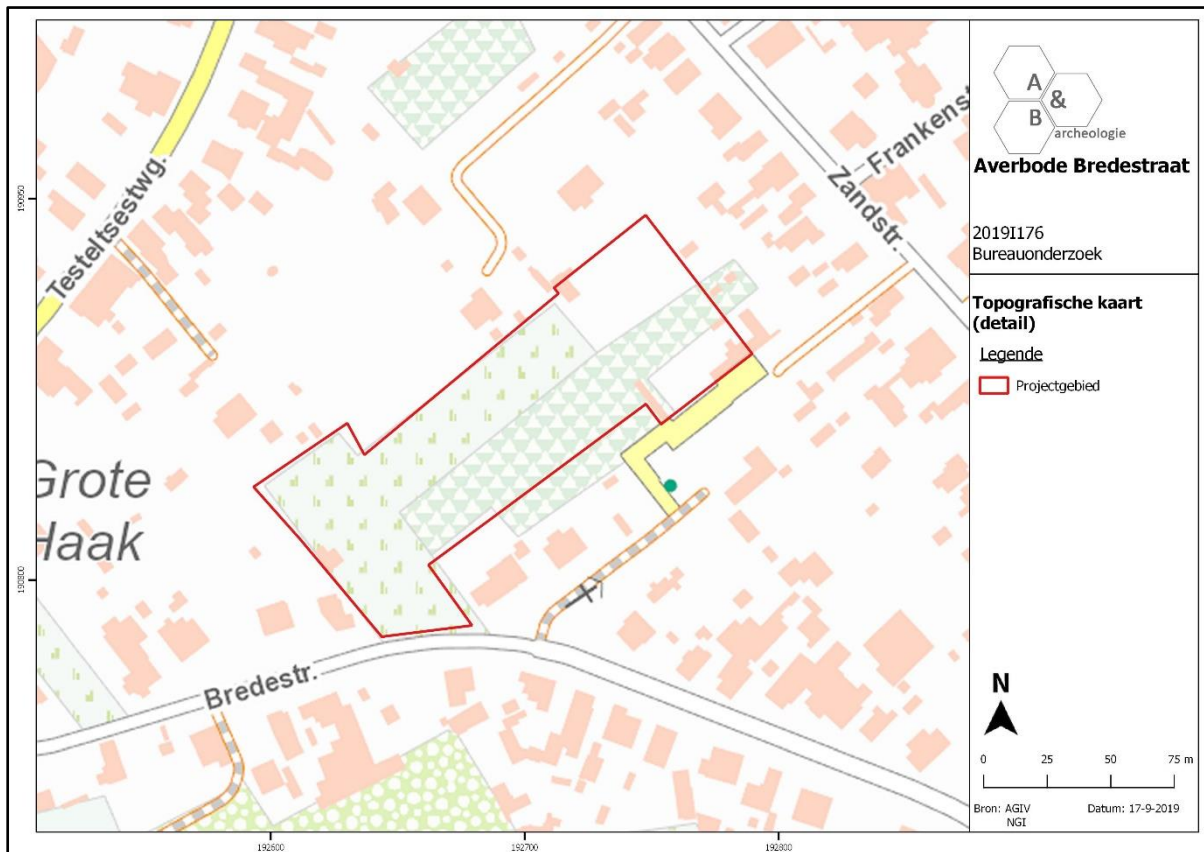
2.3. Landschappelijke ligging

2.3.1. Topografische situering

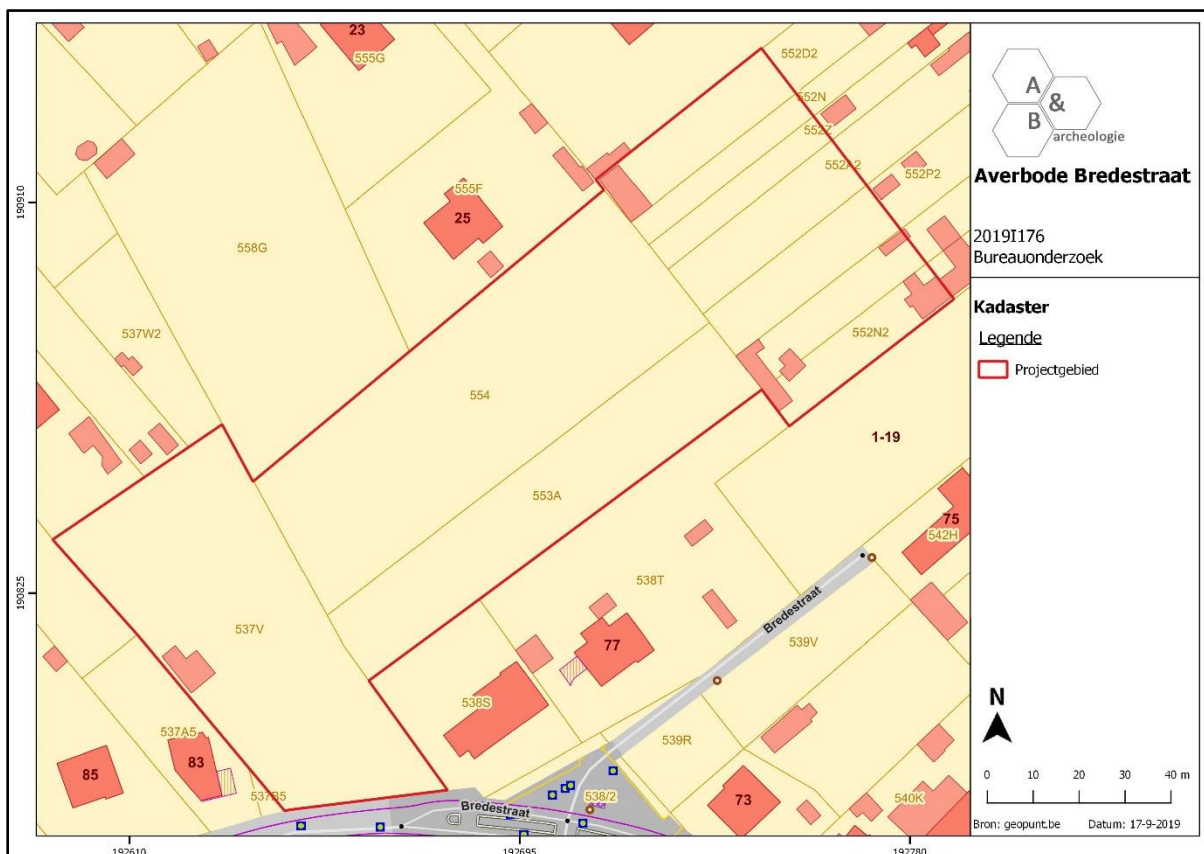
Averbode is een deelgemeente van Scherpenheuvel-Zichem en is gelegen ten noorden hiervan. Algemeen bevindt het zich nabij de noordoostelijke grens van de provincie Vlaams-Brabant. Naast Averbode bestaat Scherpenheuvel-Zichem uit de deelgemeentes Messelbroek, Scherpenheuvel, Testelt, Zichem en Kaggevinne. Het plangebied is gelegen in het noordwesten van de deelgemeente. Ten noorden is Averbode Bos zichtbaar waarin zich verschillende getuigenheuvels zoals de Weefberg bevinden. Het plangebied sluit in het zuiden aan op de Bredestraat en wordt langs de andere zijden omsloten door tuinen van omliggende bebouwing en landbouwgrond. Op de bodemgebruikskaart van 2001 staat het grootste deel van het gebied aangeduid als 'Akkerbouw' en 'Weiland', een klein deel is aangeduid als 'Naaldbos', wat overeenkomt met het huidige gebruik. Kadastraal bevindt het plangebied zich te: Scherpenheuvel-Zichem, afdeling 5, sectie C, percelen 537V, 554, 553A, 552D2 (partim), 552N2 (partim), 552Z (partim), 552A2 (partim), 552P2 (partim), 552F2 (partim) en 552N2.

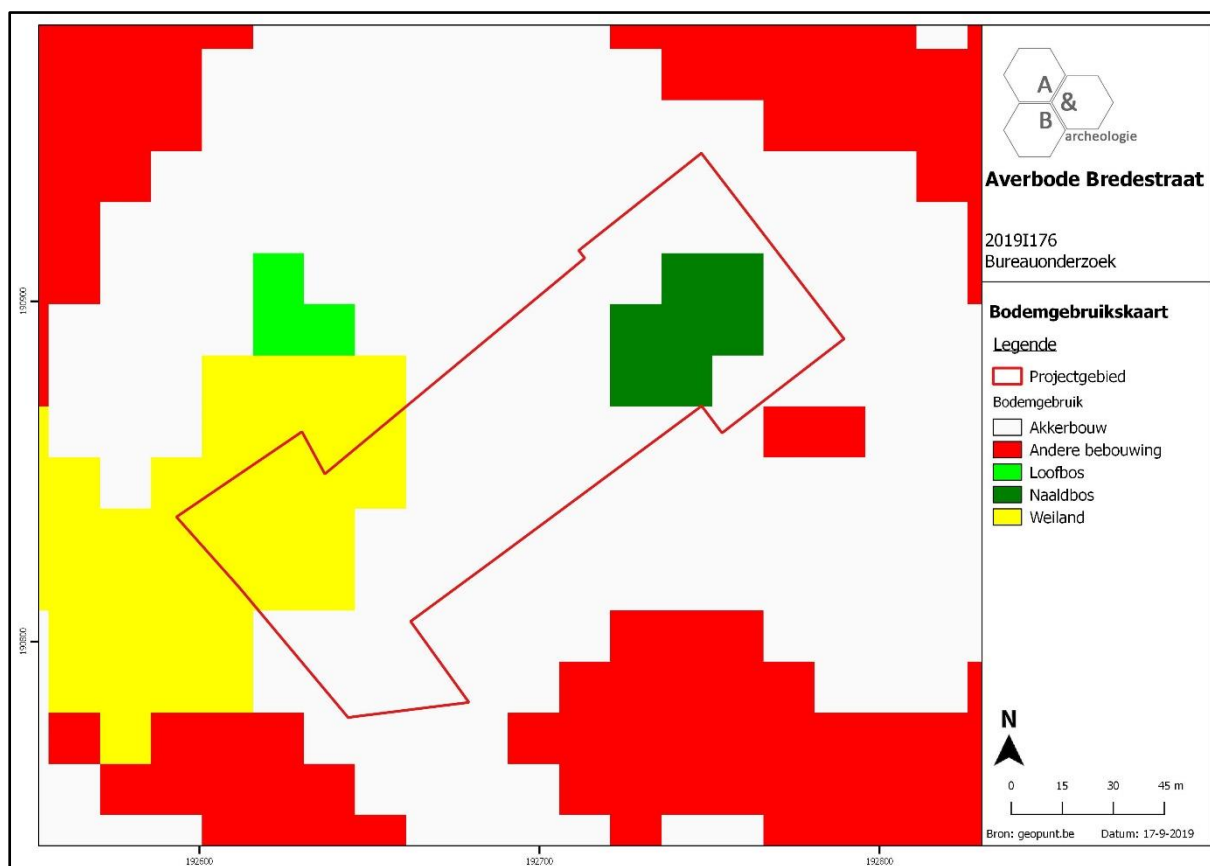
Figuur 4 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

Figuur 5 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

Figuur 6 Zicht op het kadasterplan met afbakening van het plangebied (bron: geopunt.be).

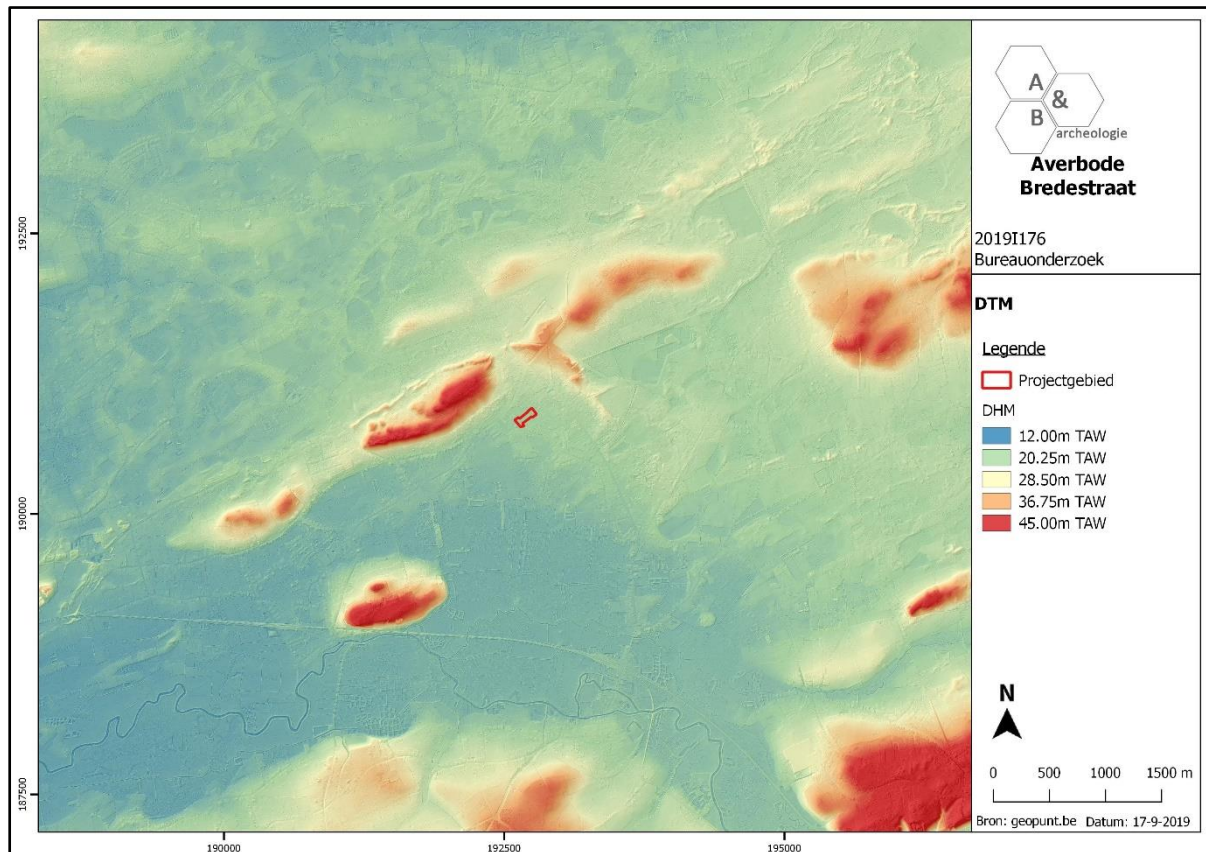

Figuur 7 Zicht op de bodemgebruikskartaal met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

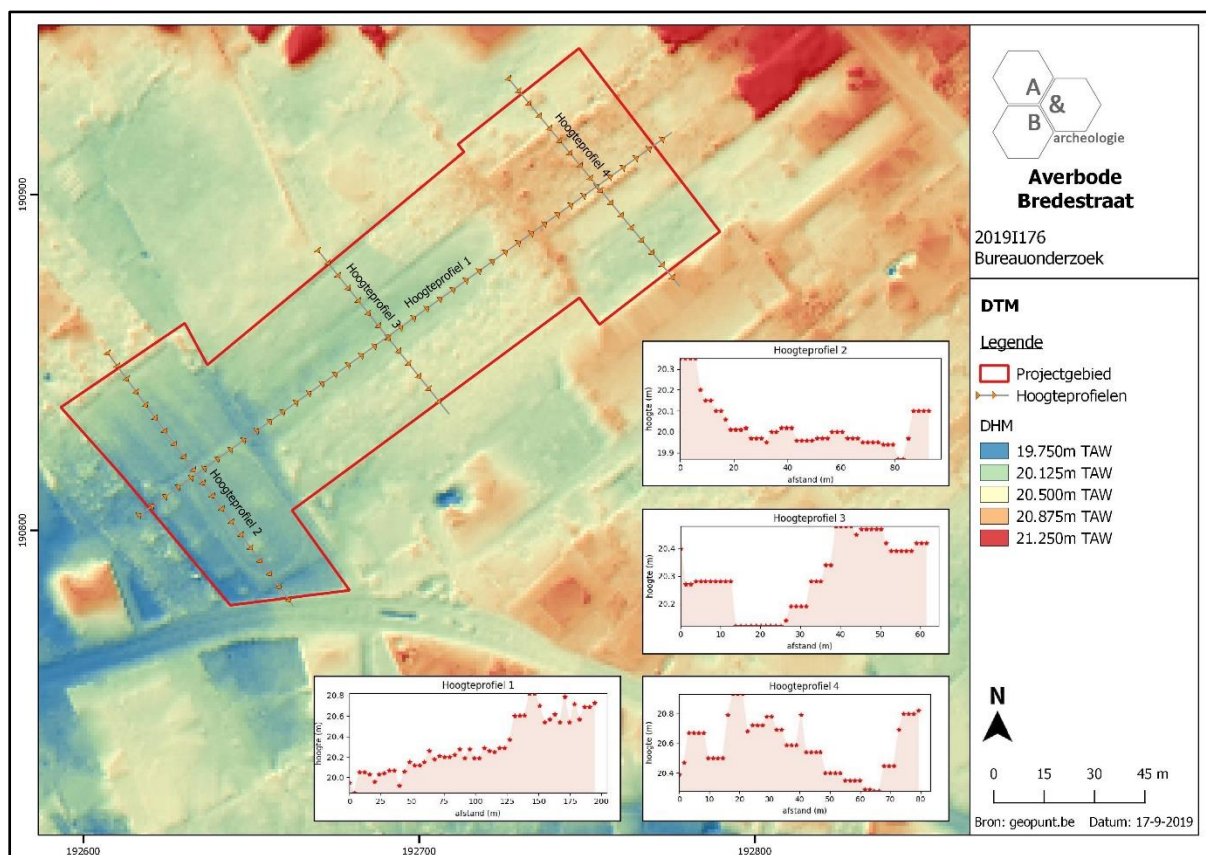
2.3.2. Landschappelijke situering

Averbode bevindt zich op de noordelijke rand van de Demervallei tussen Aarschot en Diest. Deze vormt de overgang tussen de Zuiderkempem in het noorden en het Hageland in het zuiden. De Zuiderkempem worden gekenmerkt als een vrij vlak, zandig gebied (plaatselijk verstoven tot duinen): de invloed hiervan is voornamelijk aan de noordelijke zijde van de Demervallei waarneembaar waar een duinenrij de vallei parallel volgt van Averbode tot Aarschot (en verder langsheen de beneden-Demer en Dijle). Het Hageland is een heuvelland, gedomineerd door een aaneenschakeling van quasi parallelle langgerekte heuvelruggen uit ijzerzandsteen (getuigenheuvels van de Formatie van Diest) die globaal volgens een noordoost-zuidwest richting verlopen en waarvan de toppen naar het noorden toe geleidelijk afnemen.

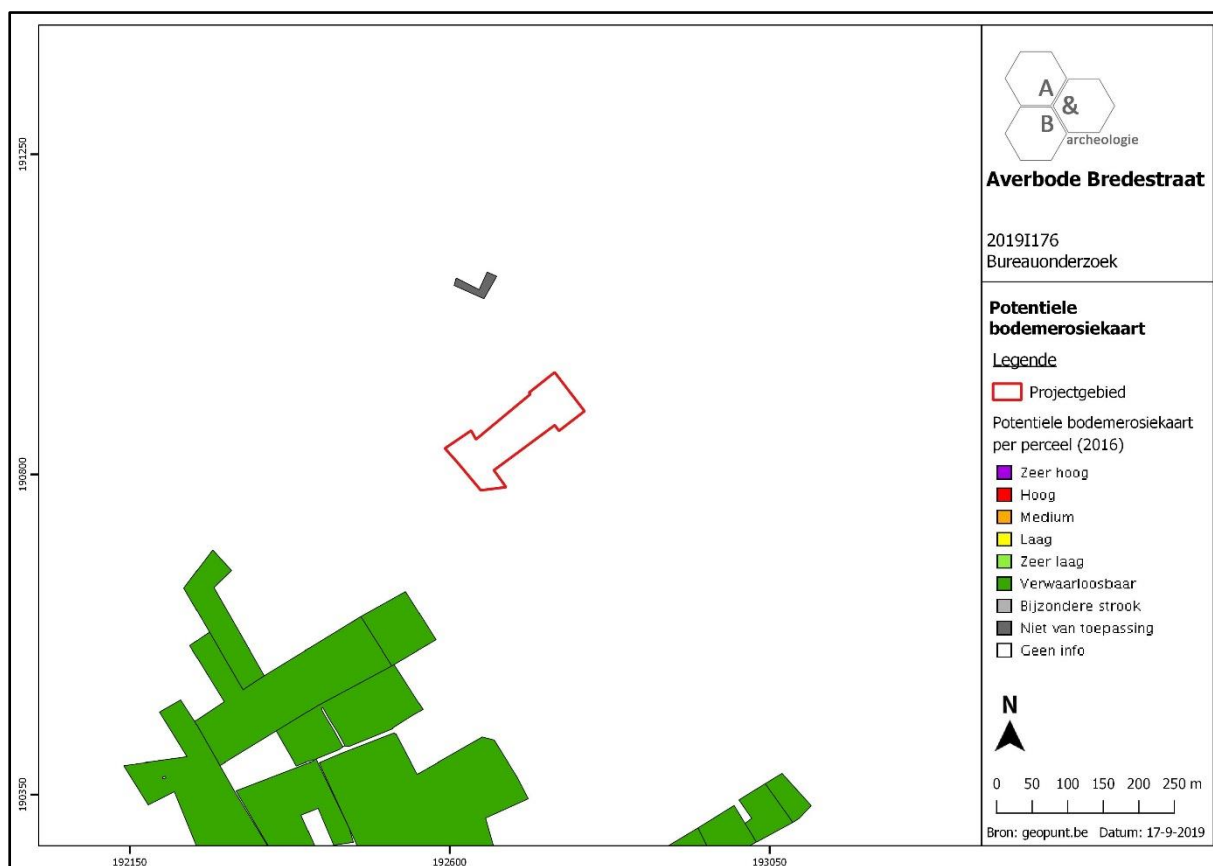
Het plangebied is gelegen net buiten de noordelijke rand van de Demervallei, ten zuiden van een reeks noordoost zuidwest gericht getuigenheuvels. Er zijn geen waterlopen aanwezig in de buurt die een invloed hebben op het terrein. Het plangebied zelf kent een licht stijgend verloop in noordoostelijke richting van +20m TAW naar +21m TAW. Op de bodemerosiekaart uit 2016 is het plangebied niet gekarteerd. Omliggende terreinen hebben een verwaarloosbare erosiegraad, dit kan doorgetrokken worden naar het plangebied.

Figuur 8 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).

Figuur 9 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, meer in detail (bron: geopunt.be).

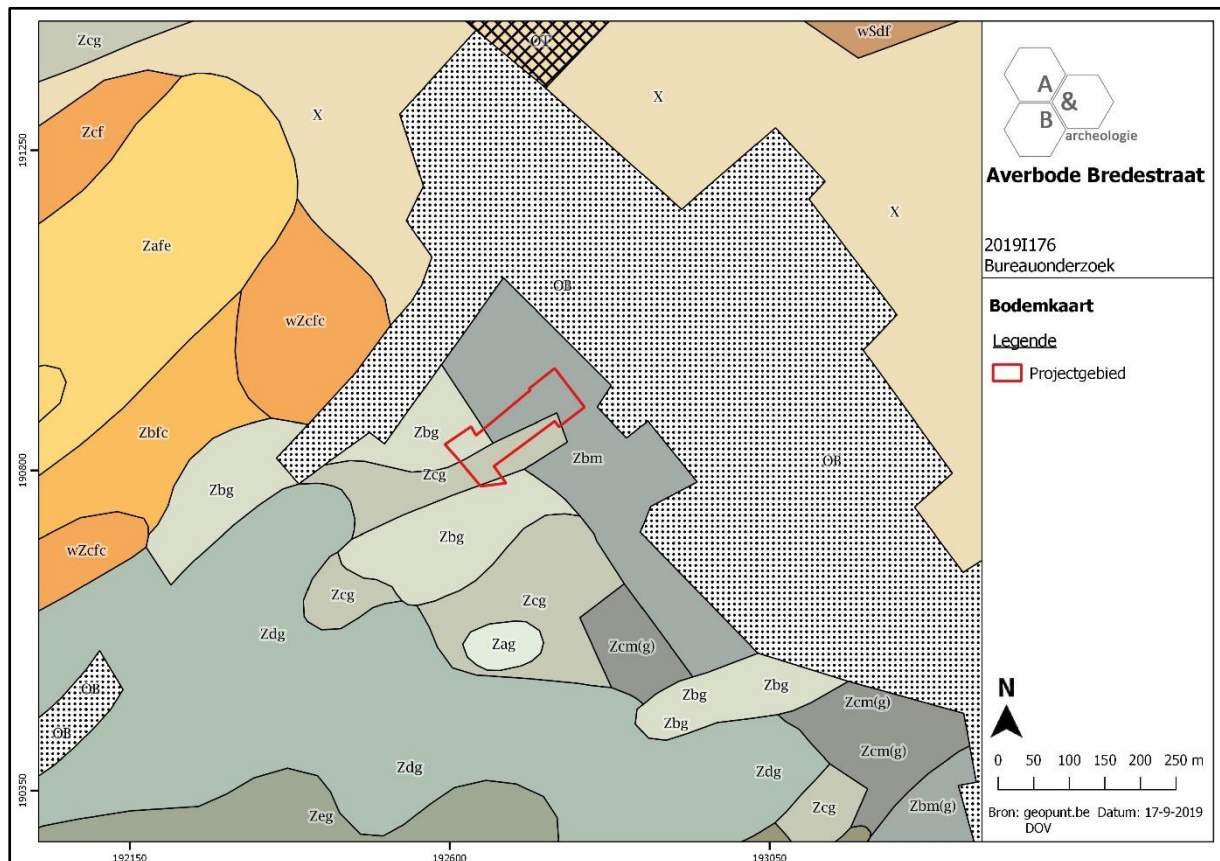

Figuur 10 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).

2.3.3. Bodemkundige situering

Op de bodemkaart worden op het terrein 3 bodemtypes weergegeven. De noordwestelijke hoek is gekarteerd als een Zbg bodem, een droge zandbodem met duidelijke ijzer en-of humus B-horizont. Deze droge Podzolseries verschillen morfologisch niet van de zeer droge Podzolen tenzij door het voorkomen van roestverschijnselen tussen 90 en 120cm diepte. Onder bos is de bovengrond heterogeen en humusarm (. . . 1). Onder akkerland heeft men een dikkere humuslaag (. . . 2), terwijl de dikke humuslaag (. . . 3) de betere droge zandgronden vertegenwoordigt. Het zijn arme gronden, veelal bebost met naalddhout (Pinus, Picea, Larix). Op de betere akkerlandpercelen teelde men rogge, soms aardappelen, thans vooral maïs. De zuidelijke strook van het plangebied wordt weergegeven als een Zcg bodem, een matig droge zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B-horizont. Deze drie Podzoleenheden (Zcf, ZcF, Zcg) hebben een grijze bovengrond van wisselende diepte. De fase (. . . 1) is meestal onder bos, heide of braakland. De beste akkerlandgronden hebben een dikke humeuze bovengrond (. . . 3). Vele profielen vertonen een verkitting van de onderste B horizon, vooral bij de ontwikkeling . . . g. De textureel contrasterende substraten vertegenwoordigen de onder Pleistocene afzettingen (klei van de Kempen, grint en zand van Mol), of formaties behorend tot het Diestiaan. Roestverschijnselen beginnen tussen 60 en 90cm. De waterhuishouding is goed in de winter, maar de gronden zijn droogtegevoelig in de zomer. De voornaamste vorm van bodemgebruik is naalddhout, sommige delen liggen onder heide. Een kleiner gedeelte wordt gebruikt

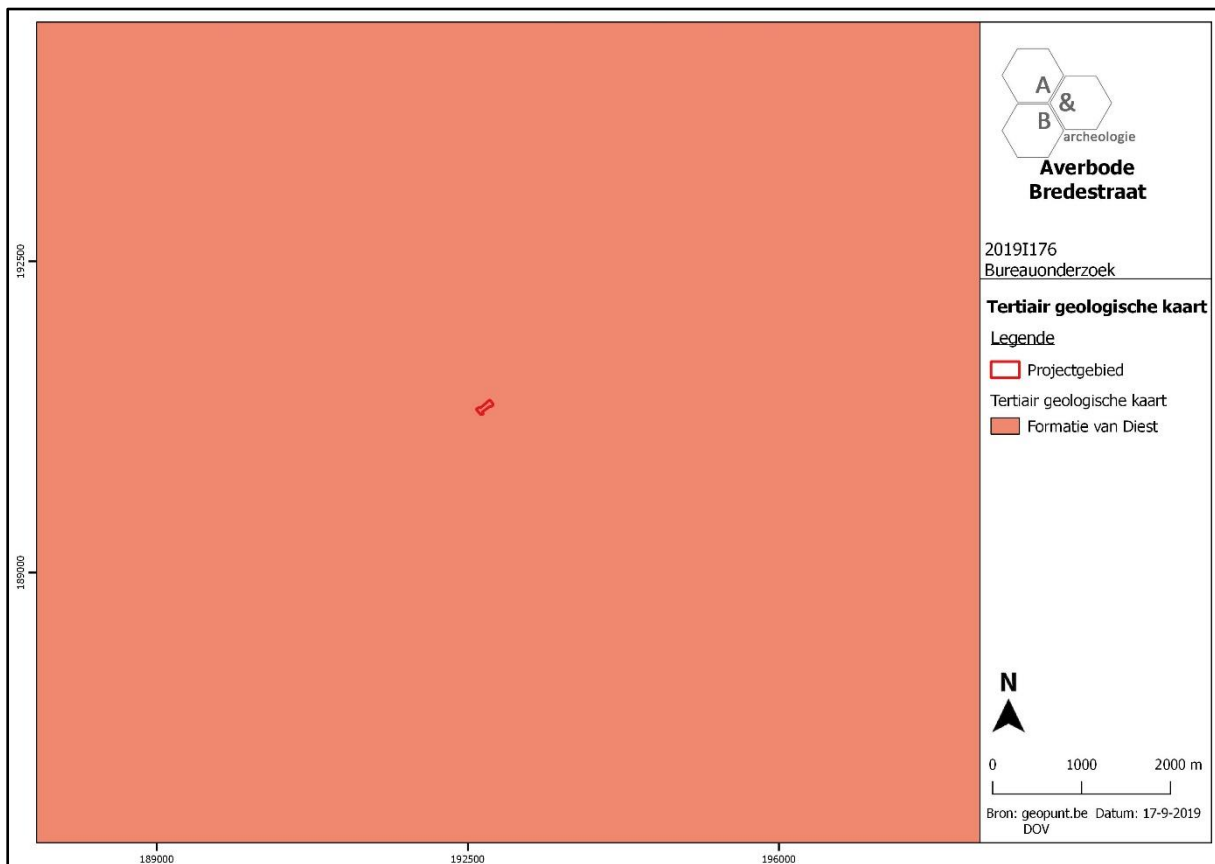
als landbouwgrond met lage opbrengsten. Naaldhout lijkt de beste uitbatingsvorm. De noordelijke hoek wordt gekarteerd als een Zbm bodem, een droge zandbodem met dikke antropogene humus A-horizont. Onder het plaggendek komt een begraven profiel voor, meestal een Podzol of een verbrokkeld textuur B. Roestverschijnselen beginnen tussen 90 en 120cm. De Zbm gronden en varianten worden overwegend als akkerland gebruikt, welke slechts een beperkte teeltkeuze toelaat. Sommige gronden werden bebost met naaldhout of loofhout.

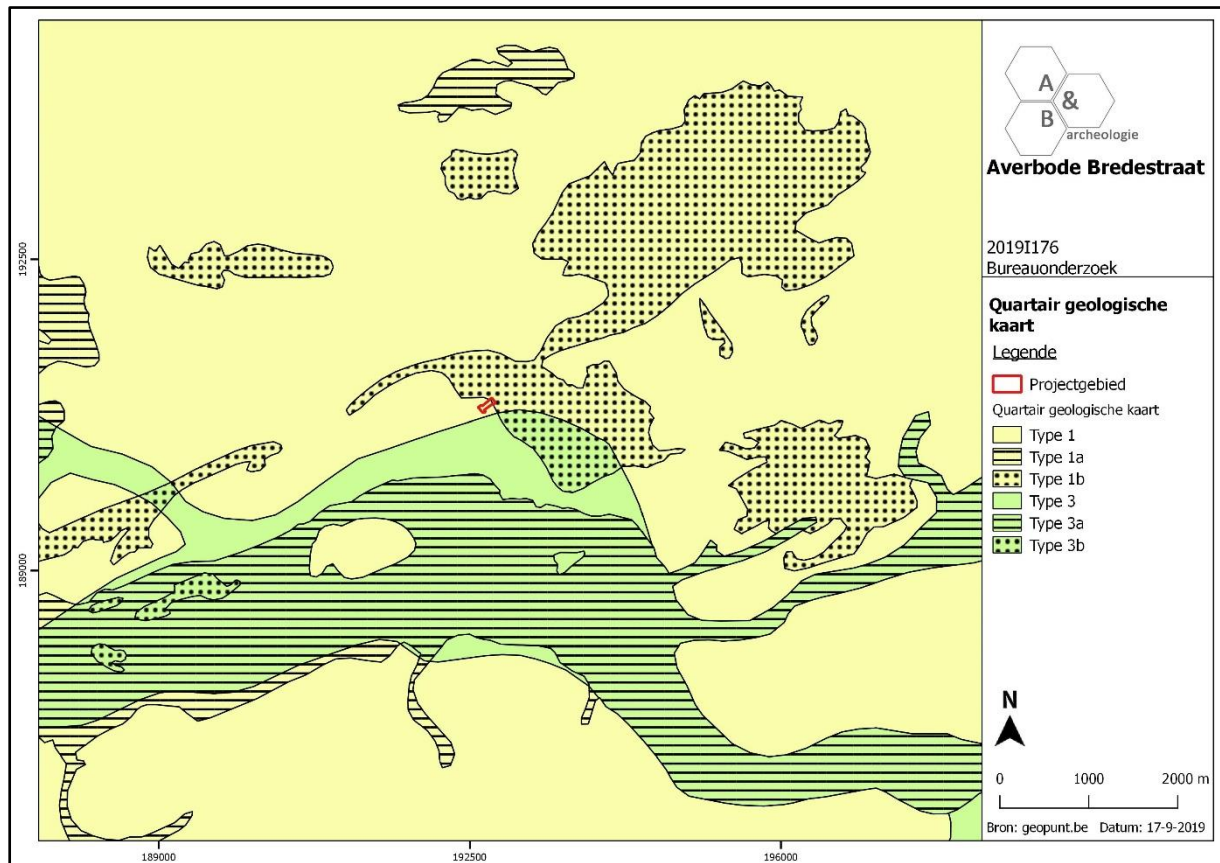
Figuur 11 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).

2.3.4. Geologische situering

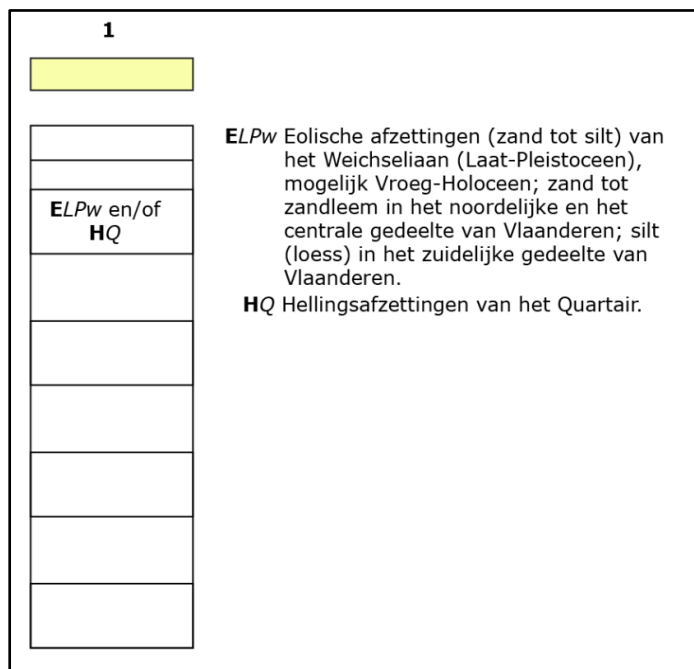
De Tertiaire opbouw ter hoogte van het plangebied bestaat uit afzettingen die toebehoren aan de Formatie van Diest: groen tot bruin zand, heterogeen, meerdere grindlagen, (ijzer)zandsteenbanken, kleirijke horizonten, schuine gelaagdheid, glauconietrijk, micarrijke horizonten. De Quartaire geologische kaart geeft aan dat er ter hoogte van het plangebied eolische afzettingen of hellingsafzettingen van het quartair (1) voorkomen. De geomorfologische kaart voor deze streek is niet voorhanden en kan dus niet worden afgebeeld.

Figuur 12 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

Figuur 13 Uitsnede uit de Quartaire Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

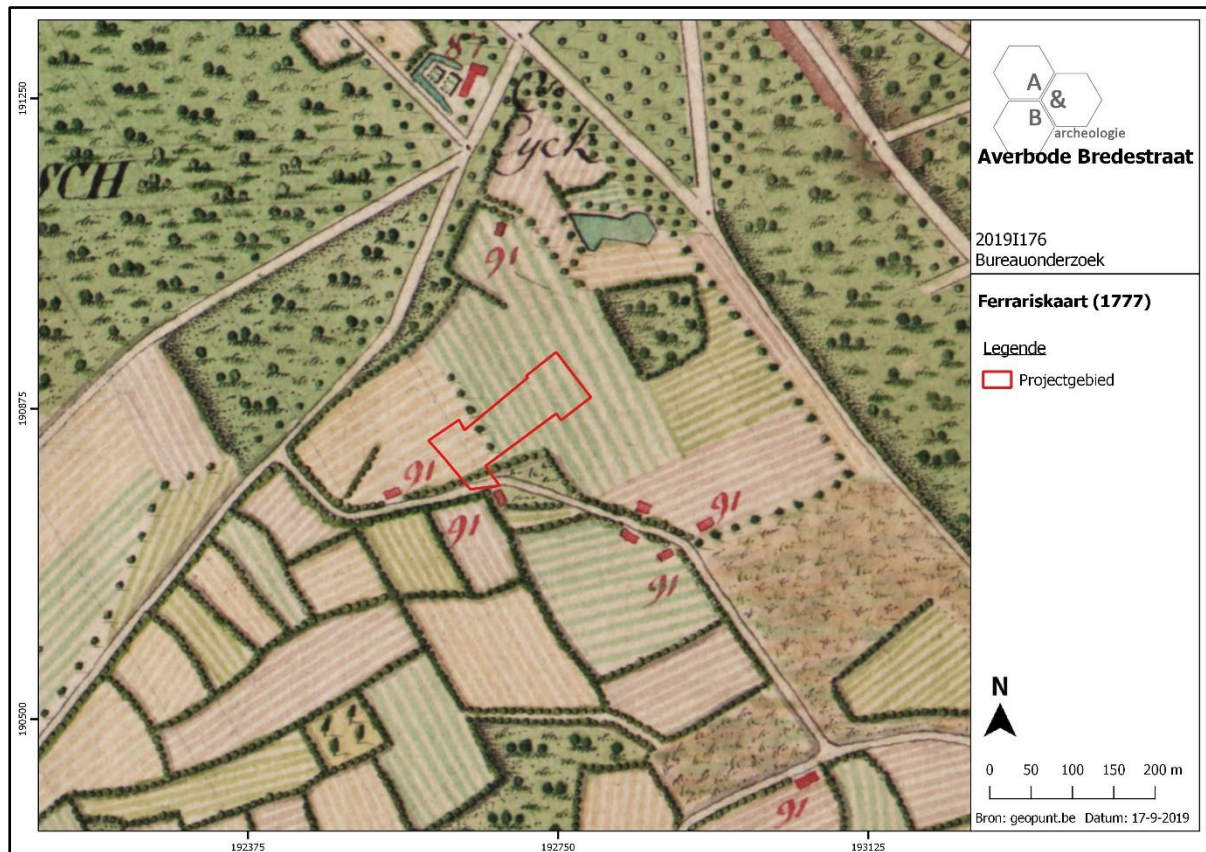
Figuur 14 Uitleg bij de Quartaire Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

2.4. Historische situering

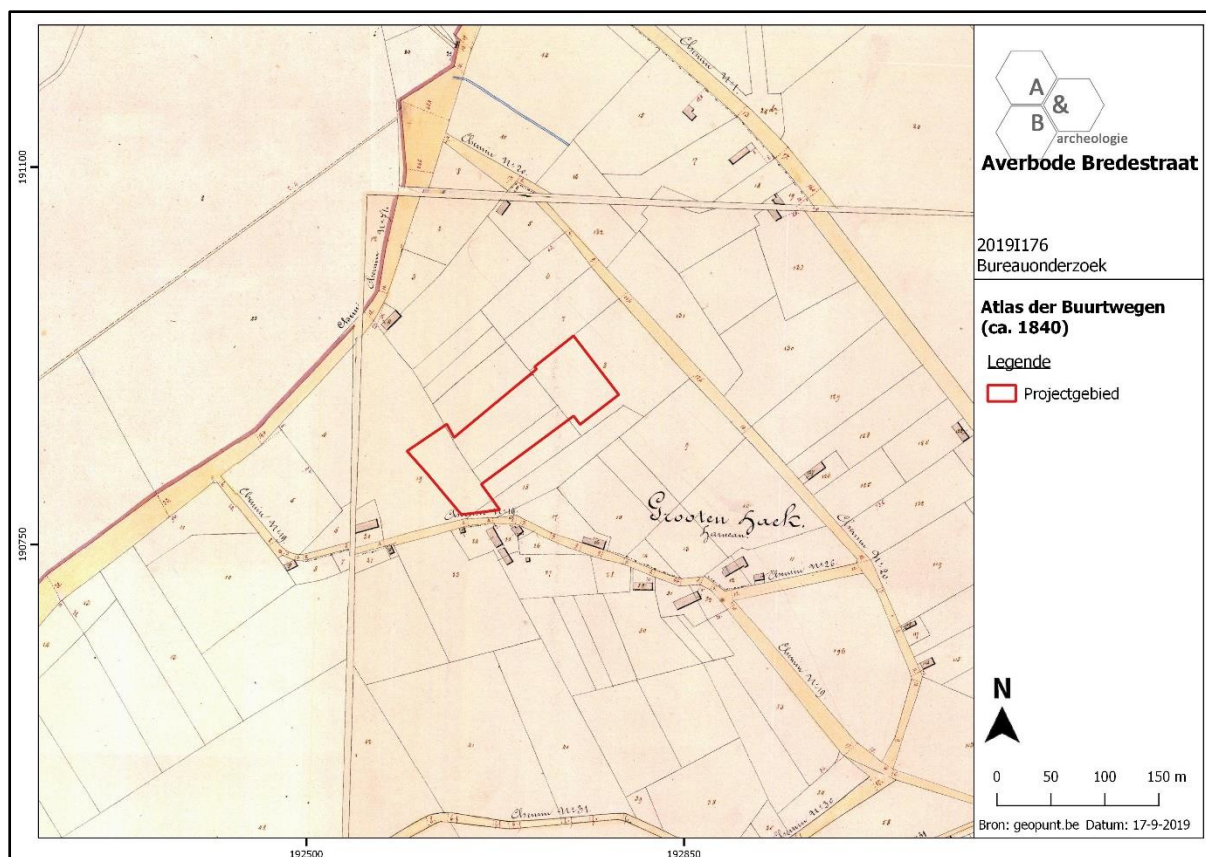
Averbode is voornamelijk bekend van de gelijknamige Abdij van Averbode, gesticht omstreeks 1135. De abdij werd gesticht door kanunniken van de Sint-Michielsabdij te Antwerpen op initiatief van de graaf van Loon. Het was oorspronkelijk een 'dubbelklooster' waarin zowel mannen als vrouwen leefden. In het begin van de 13de eeuw is de abdij definitief 'ontdubbeld' en verhuizen de zusters naar het Keizerbos. Geleidelijk aan wordt de band tussen de twee abdijen losser. Het Norbertinessenklooster blijft in het Keizerbos bestaan tot 1796. De abdij werd afhankelijk verklaart van het bisdom Luik. In de 13de en volgende eeuwen verkrijgt de abdij het patronaatsrecht en de tienden van meer dan 30 kerken. De abt kan er een pastoor voordragen en tot aan de Franse revolutie zullen 27 parochies een norbertijn van Averbode als pastoor hebben.⁶ In de omgeving van de abdij was er eeuwenlang enkel verspreide bewoning. Pas in het laatste kwart van de 19de eeuw is er sprake van het gehucht 'Everbode', soms ook 'Den Haak' genoemd.

De evolutie van het plangebied kan gevolgd worden vanaf het einde van de 18de eeuw. Op de Ferrariskaart van ca. 1777 is te zien dat het plangebied zich in een uitgestrekt akkerlandschap bevindt en in gebruik is als akkerland. De Bredestraat is hierop reeds aanwezig met erlangs verspreide bewoning. Ten noorden van het plangebied bevindt zich Averbode Bos met de Abdij van Averbode. Ook op de daaropvolgende historische kaarten (Atlas der Buurtwegen (1840); Kaart van Vandermaelen (1846-1854); Kaart van Popp (1842-1879), Topografische kaarten (1865, 1893 en 1930)) blijft deze situatie onveranderd. De bewoning in de omgeving neemt geleidelijk aan toe. Op de luchtfoto van 1971 is grotendeels de huidige toestand van het plangebied zichtbaar. Het noordoostelijk deel van het plangebied is in deze periode wel meer bebost dan op heden. Op deze percelen na is de perceelsindeling van het plangebied ongewijzigd vanaf de 19de eeuw.

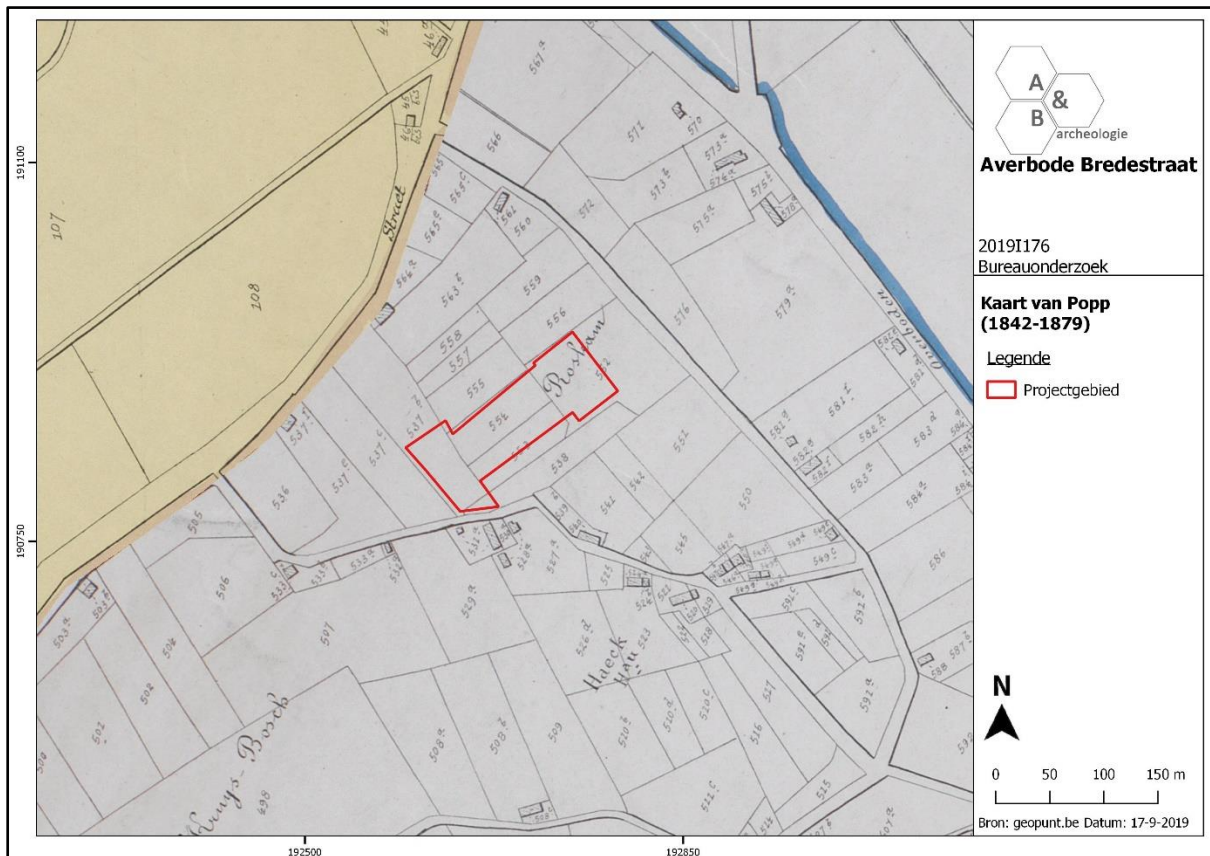
⁶ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/42758>.

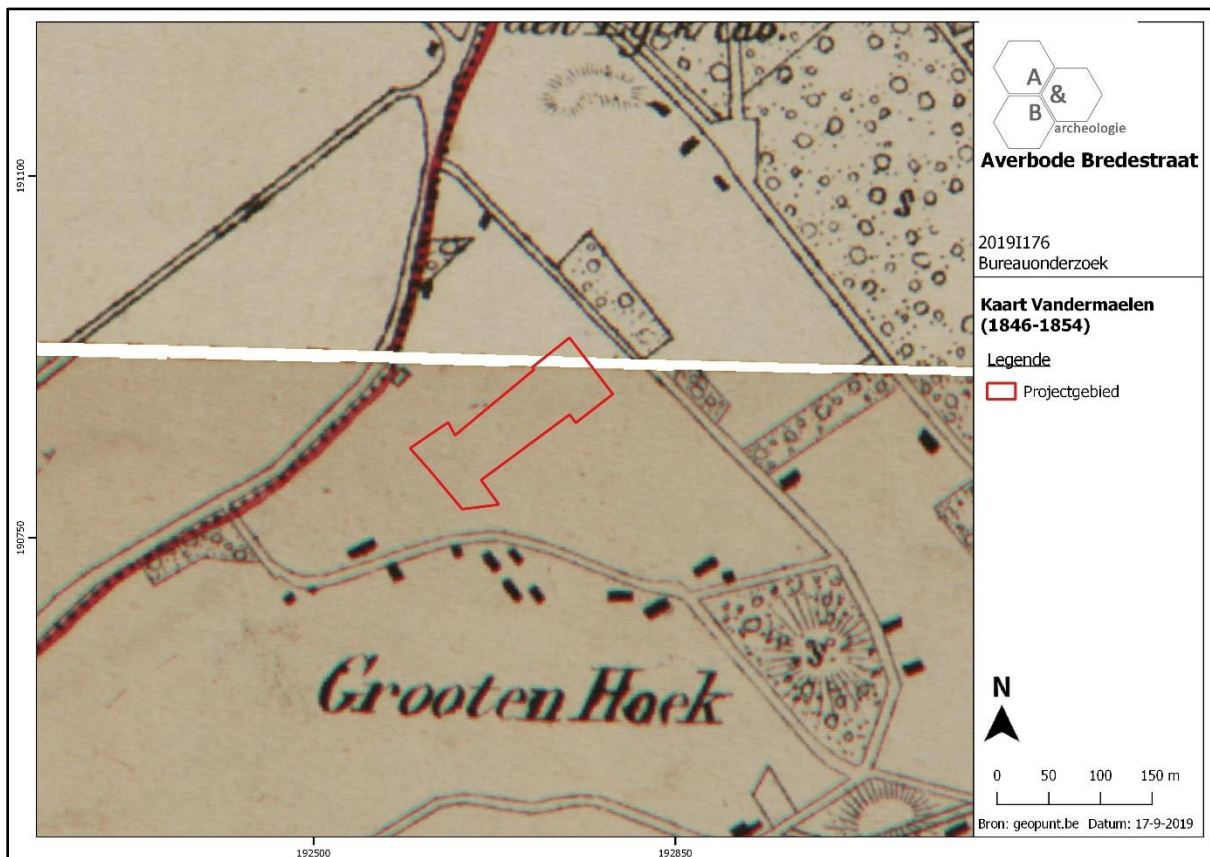
Figuur 15 Uitsnede uit de Ferrariskaart, met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

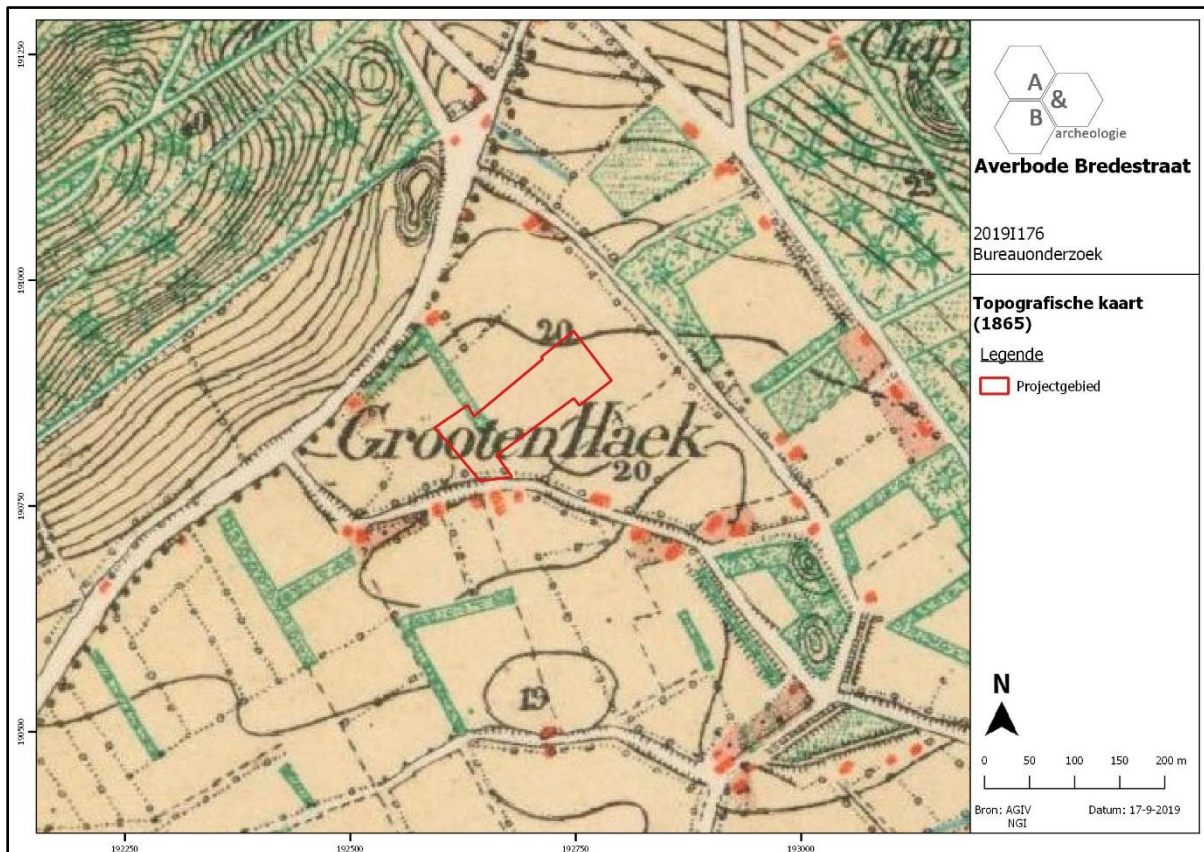
Figuur 16 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen, met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

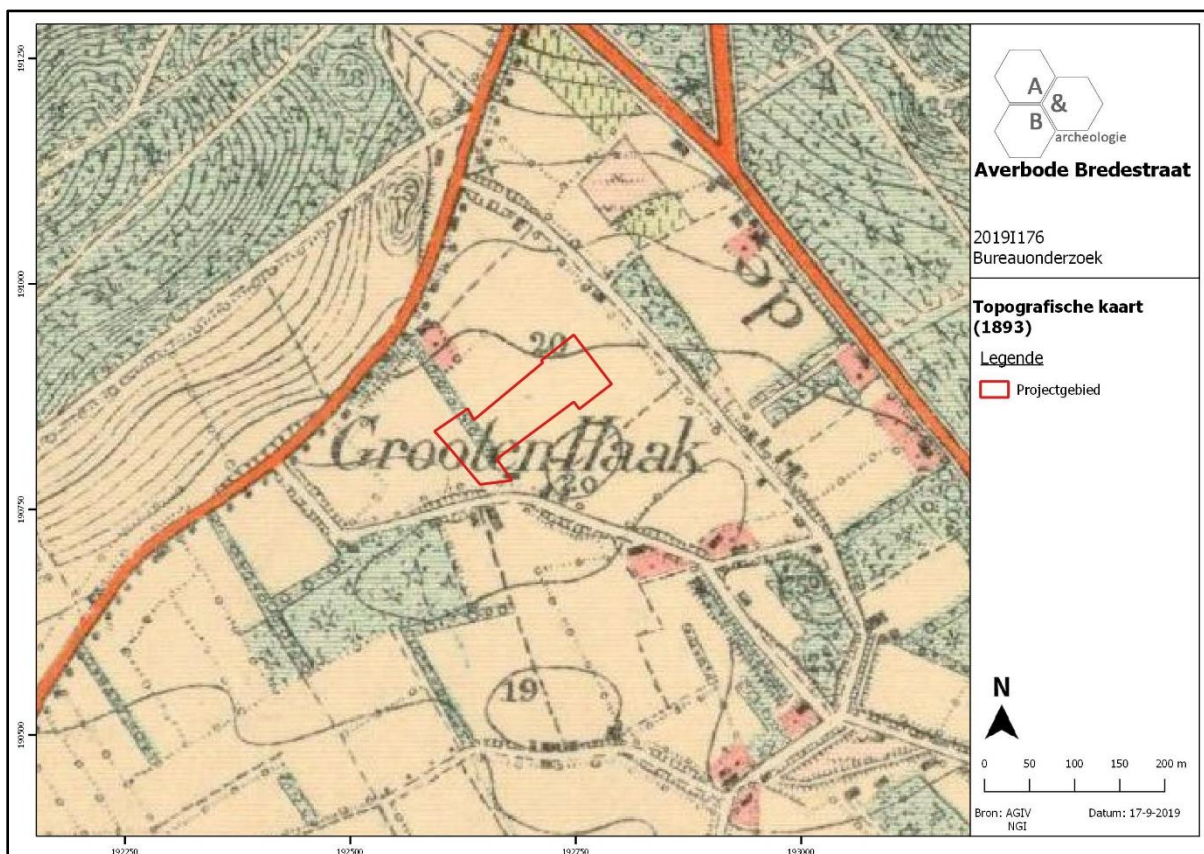
Figuur 17 Uitsnede uit de Poppkaart, met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

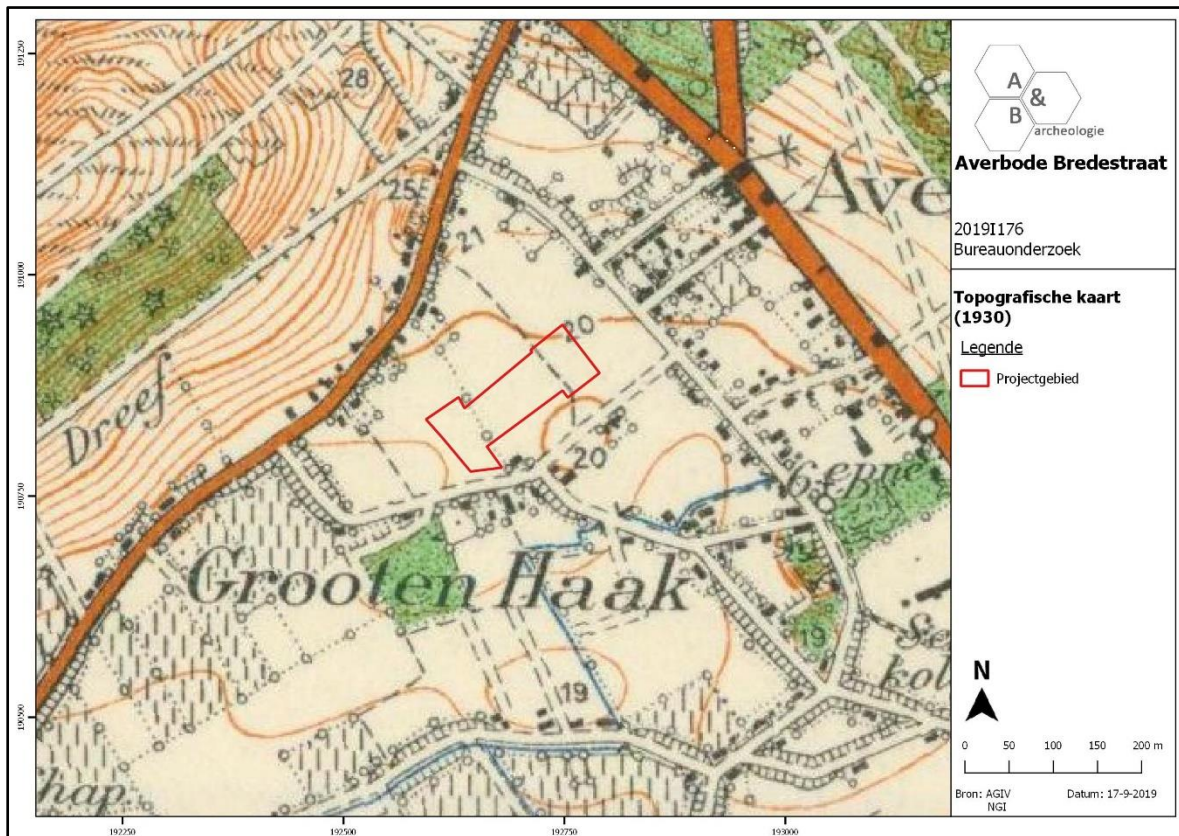
Figuur 18 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen, met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

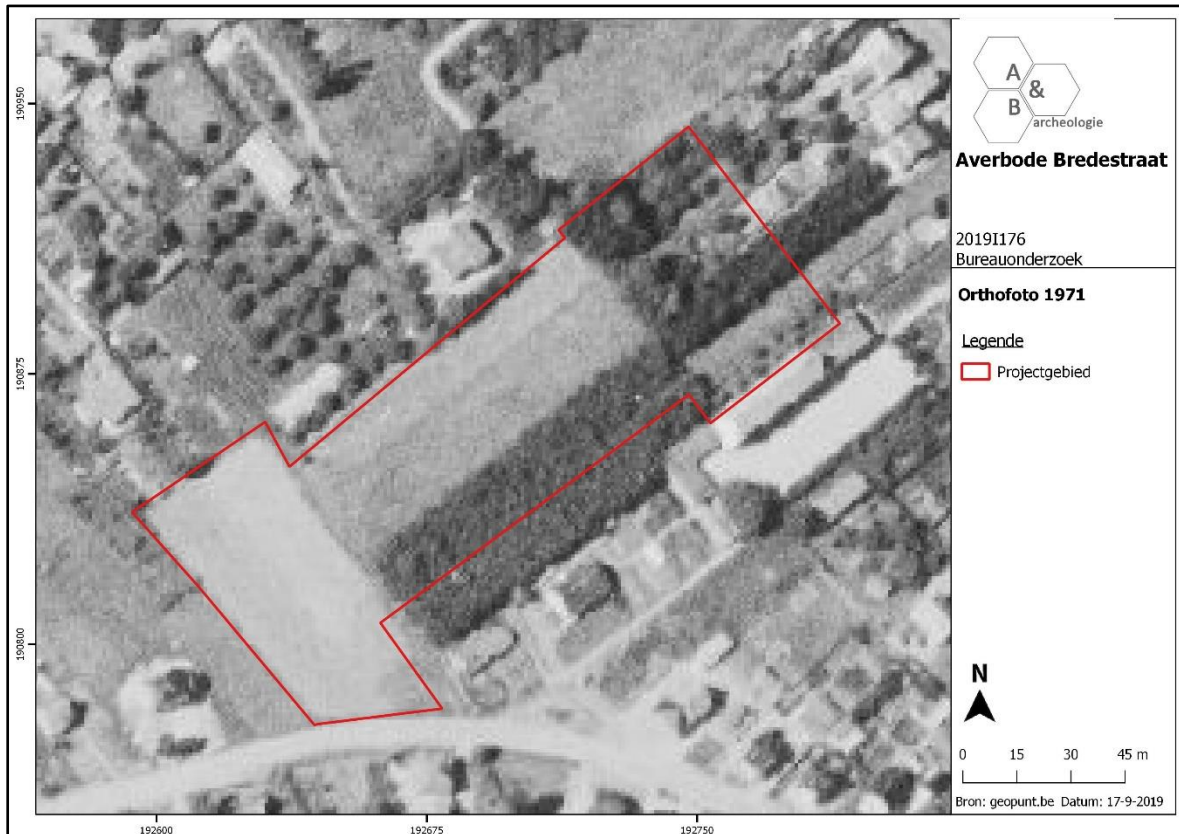
Figuur 19 Uitsnede uit de topografische kaart van 1865, met aanduiding van het plangebied (bron: cartesius.be en NGI).

Figuur 20 Uitsnede uit de topografische kaart van 1893, met aanduiding van het plangebied (bron: cartesius.be en NGI).

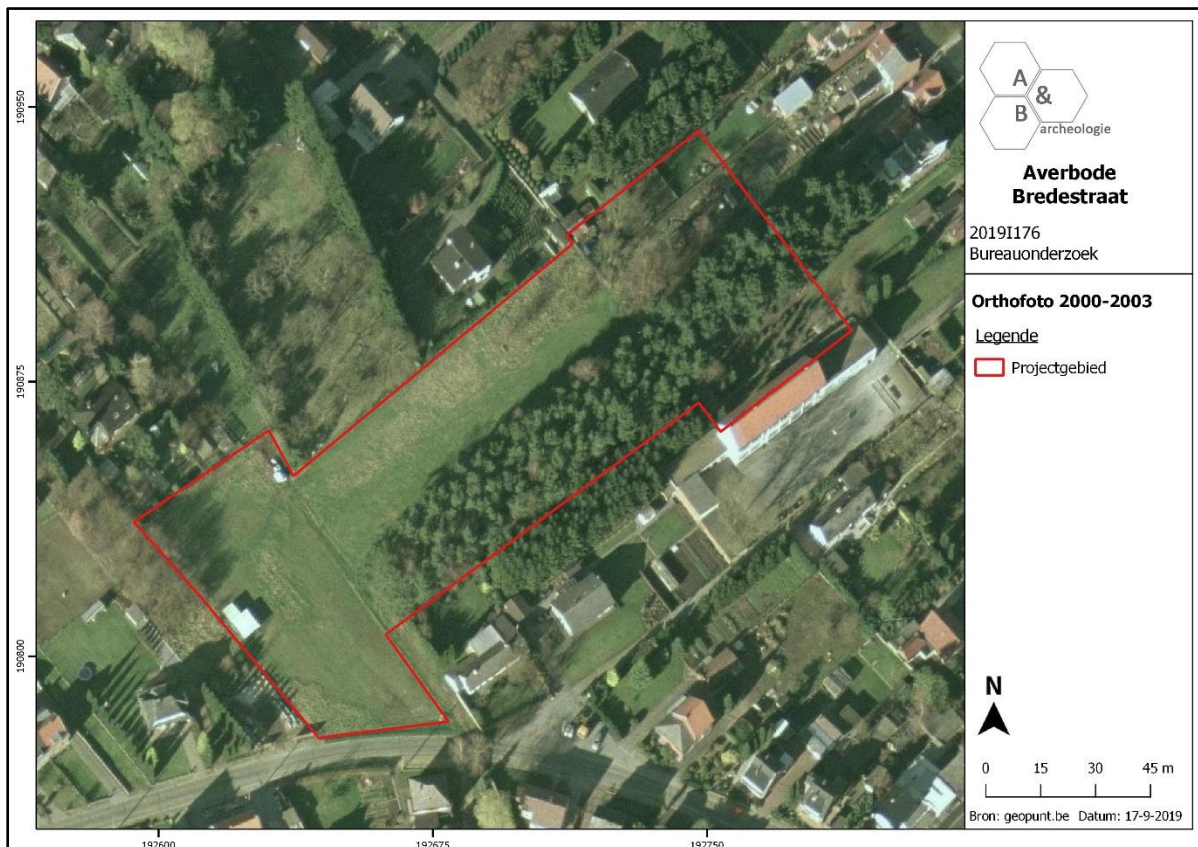
Figuur 21 Uitsnede uit de topografische kaart van 1930, met aanduiding van het plangebied (bron: cartesius.be en NGI).

Figuur 22 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).

Figuur 23 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be).

Figuur 24 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2000-2003 (bron: geopunt.be).

2.5. Archeologische situering

Op de Centrale Archeologische Inventaris worden voornamelijk ten noorden van het plangebied sites uit de steentijd tot de nieuwste tijd weergegeven. Het betreft zowel toevalsvondsten, veldprospecties, proefsleuvenonderzoeken en historische bouwwerken. Hieronder worden ze chronologisch weergegeven. Ten zuiden van het plangebied is de Demervallei tussen Aarschot en Diest als landschapsrelict te zien.

Ten noorden van het projectgebied bevindt zich Averbode Bos met verspreid getuigenheuvels en kleinschaligere landduinen. Op deze landduinen werden zowel tijdens veldprospecties en als toevalsvondsten meerdere vondstconcentraties lithisch materiaal aangetroffen. Ter hoogte van CAI 208864 werd een bladspits uit het Neolithicum gevonden. Ter hoogte van CAI 20114 werd een vondstconcentratie in een landduin aangetroffen bestaande uit een boordschrabber, een gepolijste bijl, een afslagbijl met gepolijste snede, een boortje en een viertal concentraties van pijlpunten aangetroffen. Op dezelfde plaats werd in 1935 een mijnbouwkring van 19,6cm lang aangetroffen. De vondsten dateren uit het midden neolithicum. Andere toevalsvondsten van lithisch materiaal, CAI 20116 en 700501 worden niet verder gespecificeerd.

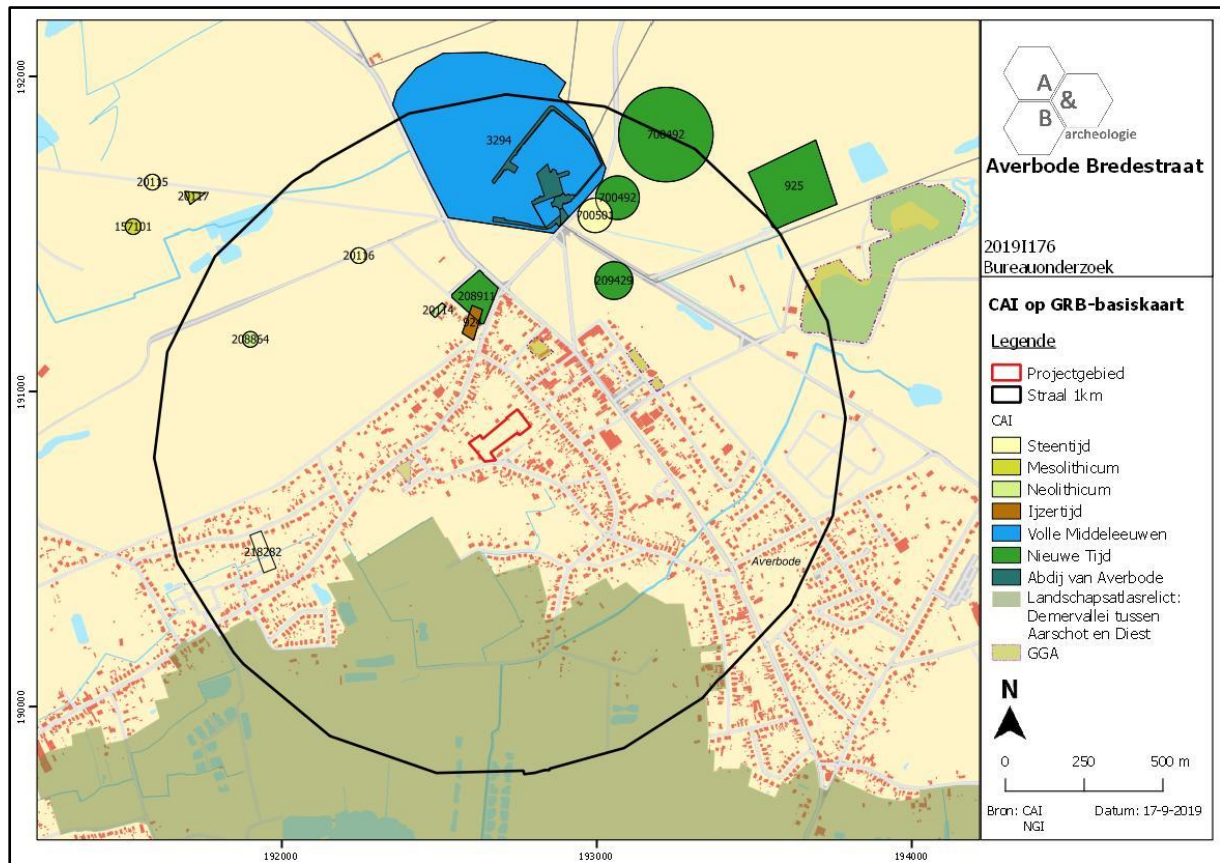
Daarnaast werden ook enkele vooronderzoeken uitgevoerd in de omgeving van het plangebied. Ca. 500m ten noorden van het plangebied werden tijdens een vooronderzoek van de VLM in 2005 paalsporen uit de late ijzertijd en een vondstconcentratie aardewerk en lithische artefacten uit de steentijd aangetroffen (CAI 924). Aan de Weefbergstraat, ong. 750m ten zuidwesten van het plangebied, vond in 2017 een proefsleuvenonderzoek plaats (CAI 218282). Hierbij werden enkel subrecente sporen van landbewerking in de vorm van ploeg- en spitsporen en greppeltjes gevonden. 1,5km ten zuidoosten van het plangebied werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd waarvan de resultaten nog niet op de CAI aangeduid zijn. Bij dit onderzoek bleek het terrein volledig vergraven te zijn bij het omvormen van heidegebied naar woongebied in de 19de eeuw.

Ten noorden van het plangebied, op een afstand van ca. 1km bevindt zich de abdij van Averbode (3294). Deze is gesticht in de 12de eeuw, bij archeologisch onderzoek werden echter geen sporen van 13de of 14de-eeuwse fundamenteen teruggevonden. In 2010 werd een geofysisch onderzoek uitgevoerd op het binnenplein waaruit bleek dat er zeer veel verstoringen op het terrein aanwezig zijn. In de gronddata werden geen duidelijke aanwijzingen voor muurwerk aangetroffen. In de nabij omgeving zijn enkele ijzerzandsteengroeven (CAI 700492 en 209429) aanwezig die ontdekt werden door cartografische studies.

Daarnaast is een site met walgracht uit de 18de eeuw (CAI 208911) nog het vermelden waard.

Het archeologisch kader toont een rijke archeologische geschiedenis aan in de directe omgeving van het plangebied met sporen en vondsten vanaf de steentijd tot de Nieuwste Tijd.

Door het relatief gebrek aan archeologisch onderzoek in de nabije omgeving is de archeologische waarde van het projectgebied eerder ongekend. De vondsten van lithische artefacten zijn allen gesitueerd op landduinen, een specifieke landschappelijke situatie die niet teruggekoppeld kan worden naar het plangebied.

Figuur 25 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).

3. Synthese

3.1. Archeologisch verwachtingspatroon

Op basis van het bureauonderzoek kan volgend verwachtingspatroon vooropgesteld worden:

- De Bredestraat bestond reeds rond 1777. Het plangebied was op dat moment onbebouwd en in gebruik als landbouwgrond en later ook als bos. Deze situatie blijft ongewijzigd tot op heden, enkel de percelen in de noordoostelijke hoek werden in de loop der tijd omgevormd tot tuinen. Ook bij dit gebruik worden geen grootschalige verstoringen verwacht.
- Het plangebied is gelegen op matig droge tot droge zandgronden met duidelijke ijzer en/of humus B-horizont en een droge zandbodem met dikke antropogene humus A-horizont. Dit laatste bodemtype geeft de mogelijke aanwezigheid van een plaggendek met hieronder een podzol aan, op de rest van het terrein is mogelijk een podzolbodem maar zonder afdekkend plaggendek aanwezig.
- In de ruimere omgeving van het plangebied zijn archeologische sites gekend vanaf de Steentijd tot de nieuwe tijd. Het betreft zowel toevalsvondsten, veldprospecties, proefsleuvenonderzoeken en historische bouwwerken.
- De vondsten van lithische artefacten zijn allen gesitueerd op landduinen, een specifieke landschappelijke situatie die niet teruggekoppeld kan worden naar het plangebied. De bodemkaart geeft voor het plangebied wel de mogelijke aanwezigheid van een podzolbodem aan, in het noordoostelijk deel mogelijk afgedekt door een plaggendek. Dit schept wel een verwachting voor de mogelijke aanwezigheid van een *in situ* bewaarde steentijdsite. Door het relatief gebrek aan archeologisch onderzoek in de nabije omgeving is de archeologische waarde van het projectgebied wat betreft de periode volgend op de steentijd eerder ongekend.

3.2. Afweging verder vooronderzoek

Het terrein zal verkaveld worden in 28 loten waarop zowel open, halfopen als gesloten bebouwing ingepland is. De woningen zijn ingepland rond een H-vormige wegenis met bijhorende nutsleidingen centraal in het plangebied die in het zuiden aansluit op de Bredestraat. Parkeermogelijkheden zijn voorzien in het oostelijk en westelijk deel van de wegenis. Er kan vanuit gegaan worden dat de bodem van het totale plangebied ernstig verstoord zal worden: het bouwrijp maken van de percelen, allerhande werfverkeer, het aanleggen van nutsvoorzieningen en -leidingen in de voortuinen van de loten, het optrekken van de woningen en het inrichten van de tuinen kent een diepe impact in de bodem en kan nefast zijn voor eventueel aanwezige archeologische sporen en sites.

Ten noorden van het plangebied werden meerdere vondstconcentraties lithische artefacten aangetroffen. Deze zijn allen gesitueerd op landduinen, een specifieke landschappelijke situatie die niet teruggekoppeld kan worden naar het plangebied. De bodemkaart geeft voor het plangebied wel

de mogelijke aanwezigheid van een podzolbodem aan, in het noordoostelijk deel mogelijk afgedekt door een plaggendek. Dit schept wel een verwachting voor de mogelijke aanwezigheid van een steentijdsite. Door het relatief gebrek aan archeologisch onderzoek in de nabije omgeving is de archeologische waarde van het projectgebied wat betreft de periode volgend op de steentijd eerder ongekend. De mogelijke aanwezigheid van een plaggendek zorgt betekent wel dat mogelijk aanwezige sporen beter bewaard zullen zijn.

Op basis van enkel het bureauonderzoek kan de aan- of afwezigheid van een archeologische site echter niet aangetoond worden. De geplande werken zijn van die aard dat eventueel aanwezig archeologisch erfgoed bedreigd wordt. Er dient bijgevolg verder vooronderzoek te gebeuren. Dit verder vooronderzoek dient te gebeuren in uitgesteld traject, aangezien de gronden pas worden verkaveld onder opschortende voorwaarde van het verkrijgen van een vergunning. Daarnaast dient ook het aanwezige bos en de aanwezige bijgebouwtjes verwijderd te worden.

Bij de afweging voor een verder vooronderzoek worden alle gegevens van de bureaustudie geëvalueerd om zodoende een uitspraak te kunnen doen. In eerste instantie wordt gekeken naar de methodes met geen of het minste impact in de bodem. Deze onderzoeken vallen onder de noemer 'verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem' (landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering/metaaldetectie). Indien uit deze onderzoeken de afwezigheid van een archeologische site niet gestaafd kan worden, dient men verder over te gaan tot een 'vooronderzoek met ingreep in de bodem' (verkenkend en waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten). In het geval een archeologische site aanwezig is, dient men eerst te proberen deze *in situ* te behouden. Indien dit niet mogelijk is, is een verdere opgraving noodzakelijk.

3.3. Verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

- Landschappelijk bodemonderzoek

Dit type onderzoek heeft tot doel de aardkundige opbouw en ontstaansgeschiedenis van de ondergrond en het landschap te kennen door middel van boringen of profielputten. Met deze methode kan met een minimale impact in de bodem toch heel wat informatie verkregen worden. De methode wordt binnen de archeologie vooral aangewend om het bodemkundig potentieel na te gaan voor de aanwezigheid van goed bewaarde steentijdsites.

In dit geval is deze onderzoeksmethode noodzakelijk om uit te voeren. De bodemkaart spreekt over de mogelijke aanwezigheid van een podzolbodem. Dergelijke bodems houden in dat er kans is op een begraven en *in situ* bewaarde steentijdsites. Daarnaast kan via deze methode een beter beeld verkregen worden op de exacte bodemopbouw. Het voorstel voor het landschappelijk bodemonderzoek, door middel van boringen, wordt in het programma van maatregelen verder uitgewerkt en verduidelijkt.

- Geofysisch onderzoek

Geofysisch onderzoek heeft tot doel om antropogene fenomenen te onderscheiden van natuurlijk sediment of om een morfologische reconstructie van het natuurlijke landschap te maken, door contrasten in elektrische, elektromagnetische en magnetische kenmerken van de ondergrond te meten. Ook kent deze methode haar nut bij het opsporen van explosieven. Onder dit type onderzoek vallen verschillende opsporingstechnieken: magnetometrie, weerstandsmetingen, grondradar enz.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren en kan dus buiten beschouwing genomen worden.

- Veldkartering en metaaldetectie

Bij een veldkartering of oppervlakteprospectie wordt een visuele inspectie gedaan van het terreinoppervlak voor de aanwezigheid van archeologisch vondstmateriaal, zoals aardewerk of silexartefacten. Metaaldetectie betreft het opsporen van metalen voorwerpen door middel van een metaaldetector. De toplaag, ca. 20cm diep, wordt hierbij afgezocht door middel van parallelle looplijnen met of zonder een bepaalde tussenafstand.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren en kan dus buiten beschouwing genomen worden. Wel dienen tijdens het proefsleuvenonderzoek de sleufvlakken en de grondhopen met de metaaldetector te worden geïnspecteerd.

3.4. Verder vooronderzoek met ingreep in de bodem

- Verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek

Een verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek heeft als doel om archeologische sites op te sporen door middel van boringen. Via de boringen kunnen begraven niveaus teruggevonden worden waarin zich bv. *in situ* steentijdartefacten kunnen bevinden. De boringen worden volgens een bepaald grid met optimale spreiding opgesteld.

In dit geval is deze onderzoeksmethode mogelijk van toepassing als blijkt dat er tijdens de landschappelijke boringen vastgesteld wordt dat sprake is van een goed bewaard podzolprofiel waarin mogelijk steentijdsites aanwezig kunnen zijn. De te volgen strategie en methodiek hangt bijgevolg af van de landschappelijke boorresultaten.

- Proefputten in functie van steentijd artefactensites

Het doel van proefputten in functie van steentijd artefactensites is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven.

In dit geval is deze onderzoeksmethode mogelijk van toepassing als blijkt dat er tijdens de archeologische boringen vastgesteld wordt dat er steentijdsites aanwezig kunnen zijn. De te volgen strategie en methodiek hangt bijgevolg af van de archeologische boorresultaten.

- Proefsleuven en proefputten

Het doel van proefsleuven en proefputten is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Op die manier kan er een optimale inschatting gemaakt worden van het kennispotentieel aangezien deze methode informatie verschaft omtrent verspreiding, bewaring, aard en datering van de aangetroffen archeologische sporen.

Gezien de aard van de site, de geplande werken en het archeologisch verwachtingspatroon is een verder vooronderzoek in de vorm van proefsleuven noodzakelijk om archeologische sites met grondsporen op te sporen. Deze proefsleuven moeten aangelegd worden na het uitvoeren van de landschappelijke boringen (en na een eventueel archeologisch booronderzoek en/of steentijd proefputtenonderzoek). Het sleuvenplan, de richtlijnen en onderzoeksvragen worden voorgesteld in het programma van maatregelen.

3.5. Beantwoording onderzoeksvragen

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?

De Bredestraat bestond reeds rond 1777. Het plangebied was op dat moment onbebouwd en in gebruik als landbouwgrond en later ook als bos. Deze situatie blijft ongewijzigd tot op heden, enkel de percelen in de noordoostelijke hoek werden in de loop der tijd omgevormd tot tuinen. Er gebeurde nog geen archeologisch onderzoek op het plangebied.

- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?

Het plangebied is met zekerheid vanaf de 18de eeuw onbebouwd en in gebruik als bos of landbouwgrond. De percelen in de noordoostelijke zijn in gebruik als tuinen. Bijgevolg kan gesteld worden dat de bodem niet tot weinig verstoord zal zijn.

- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?

De bodemkaart spreekt van de mogelijke aanwezigheid van een plaggendeek in de noordoostelijke hoek. Indien aanwezig zorgt de dikte van dit pakket voor een goede bewaring van de onderliggende sporen. Daarnaast is ook sprake van een podzolbodem, waarbij mogelijk *in situ* bewaarde steentijdsites kunnen bewaard zijn.

- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

Het terrein zal verkaveld worden in 28 loten waarop zowel open, halfopen als gesloten bebouwing ingepland is. De woningen zijn ingepland rond een H-vormige wegenis met bijhorende nutsleidingen centraal in het plangebied die in het zuiden aansluit op de Bredestraat. Parkeermogelijkheden zijn voorzien in het oostelijk en westelijk deel van de wegenis. Er kan vanuit gegaan worden dat de bodem van het totale plangebied ernstig verstoord zal worden: het bouwrijp maken van de percelen, allerhande werfverkeer, het aanleggen van nutsvoorzieningen en -leidingen in de voortuinen van de loten, het optrekken van de woningen en het inrichten van de tuinen kent een diepe impact in de bodem en kan nefast zijn voor eventueel aanwezige archeologische sporen en sites.

- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?

De aan- of afwezigheid van een archeologische site kan niet vastgesteld worden op basis van het bureauonderzoek.

- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

In eerste instantie dient een landschappelijk booronderzoek te gebeuren waarbij verspreid over het terrein een aantal boringen worden uitgevoerd. Indien blijkt dat bij dit onderzoek archeologische niveaus met potentieel voor steentijdsites bewaard zijn op een deel of over het volledige terrein, dient een verder verkennend archeologisch booronderzoek te gebeuren. Deze onderzoeksvorm valt

onder een vooronderzoek met ingreep in de bodem. Dit onderzoek bestaat uit een boorpuntenraster, waarbij de parallelle raaien 10m uit elkaar staan en de boorpunten op de boorraai 12m uit elkaar. De keuze van het boorgrid is gebaseerd op basis van de resultaten van het landschappelijk booronderzoek. Het opgeboorde residu dient uitgezeefd te worden en gecontroleerd op de aanwezigheid van silexartefacten. Op de locatie waar er *in situ* steentijdartefacten vastgesteld werden, dient ofwel een verder vooronderzoek gericht op steentijd te gebeuren om de site beter te kunnen afbakenen (door middel van waarderend archeologisch booronderzoek en/of proefputten in functie van steentijd artefactensites), ofwel kan er direct worden overgegaan naar een opgraving indien er voldoende gegevens voorhanden zijn voor het opmaken van een programma van maatregelen hiervoor.

De tweede fase bestaat uit een proefsleuvenonderzoek. Deze fase kan volgen na het landschappelijk booronderzoek, indien de resultaten hiervan negatief zijn. Dit onderzoek bestaat uit het aanleggen van parallelle sleuven. De sleuven hebben als doel om het archeologisch potentieel van het terrein in kaart te brengen. Zijn er archeologische sporen aanwezig? Behoren deze tot één of meerdere periodes? Daarnaast is het ook belangrijk om de verstoringsgraad in kaart te brengen. Zijn de sporen goed bewaard? Kunnen er verstoringszones afgebakend worden? Afsluitend is het belangrijk om alle gegevens samen te beschouwen om zodoende een uitspraak te kunnen doen over het potentieel van het terrein. Hierbij wordt afgewogen of verder onderzoek nodig is in de vorm van een opgraving, over een deel of volledig het terrein, of kan er overgegaan worden tot een vrijgave bij afwezigheid van archeologische sporen.

De modaliteiten van het verder vooronderzoek worden behandeld in het programma van maatregelen.

4. Samenvatting

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden te Averbode in de Bredestraat (provincie Vlaams-Brabant), waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het plangebied is 11644m² groot en heeft een noordoost-zuidwest georiënteerde min of meer rechthoekige vorm. Ten zuiden sluit het aan op de Bredestraat, de andere zijden zijn omringd door landbouwgrond en tuinen van omliggende bebouwing. Percelen 537V en 554 zijn momenteel in gebruik als landbouwgrond. Op perceel 537V is nog een klein schuurtje aanwezig. Op perceel 553A bevindt zich momenteel een naaldbos. De overige percelen in het noordoostelijk deel van het terrein zijn de achterste delen van tuinen van bewoning langs de Zandstraat. Hierop zijn verspreid enkele bomen en enkele kleinere bijgebouwtjes zoals een serre, tuinhuis, ... aanwezig.

Het terrein zal verkaveld worden in 28 loten waarop zowel open, halfopen als gesloten bebouwing ingepland is. De woningen zijn ingepland rond een H-vormige wegenis met bijhorende nutsleidingen centraal in het plangebied die in het zuiden aansluit op de Bredestraat. Parkeermogelijkheden zijn voorzien in het oostelijk en westelijk deel van de wegenis. Er kan vanuit gegaan worden dat de bodem van het totale plangebied ernstig verstoord zal worden: het bouwrijp maken van de percelen, allerhande werfverkeer, het aanleggen van nutsvoorzieningen en -leidingen in de voortuinen van de loten, het optrekken van de woningen en het inrichten van de tuinen kent een diepe impact in de bodem en kan nefast zijn voor eventueel aanwezige archeologische sporen en sites.

De Bredestraat bestond reeds rond 1777. Het plangebied was op dat moment onbebouwd en in gebruik als landbouwgrond en later ook als bos. Deze situatie blijft ongewijzigd tot op heden, enkel de percelen in de noordoostelijke hoek werden in de loop der tijd omgevormd tot tuinen. Ook bij dit gebruik worden geen grootschalige verstoringen verwacht. Het plangebied is gelegen op matig droge tot droge zandgronden met duidelijke ijzer en/of humus B-horizont en een droge zandbodem met dikke antropogene humus A-horizont. Dit laatste bodemtype geeft de mogelijke aanwezigheid van een plaggendek met hieronder een podzol aan, op de rest van het terrein is mogelijk een podzolbodem maar zonder afdekkend plaggendek aanwezig. In de omgeving van het plangebied zijn archeologische sites gekend vanaf de Steentijd tot de nieuwe tijd. Het betreft zowel toevalsvondsten, veldprospecties, proefsleuvenonderzoeken en historische bouwwerken. De vondsten van lithische artefacten zijn allen gesitueerd op landduinen, een specifieke landschappelijke situatie die niet teruggekoppeld kan worden naar het plangebied. De bodemkaart geeft voor het plangebied wel de mogelijke aanwezigheid van een podzolbodem aan, in het noordoostelijk deel mogelijk afgedekt door een plaggendek. Dit schept wel een verwachting voor de mogelijke aanwezigheid van een steentijdsite. Door het relatief gebrek aan archeologisch onderzoek in de nabije omgeving is de archeologische waarde van het projectgebied wat betreft de periode volgend op de steentijd eerder ongekend.

Op basis van enkel het bureauonderzoek kan de aan- of afwezigheid van een archeologische site echter niet aangetoond worden. De geplande werken zijn van die aard dat eventueel aanwezig archeologisch erfgoed bedreigd wordt. Er dient bijgevolg verder vooronderzoek te gebeuren. Dit verder vooronderzoek dient te gebeuren in uitgesteld traject, aangezien de gronden pas worden verkaveld onder opschortende voorwaarde van het verkrijgen van een vergunning. Bovendien dient het aanwezige bos en verschillende bijgebouwtjes voor het onderzoek verwijderd te worden.

Het verder vooronderzoek bestaat uit enerzijds een landschappelijk booronderzoek (eventueel gevolgd door een archeologisch booronderzoek en/of een proefputtenonderzoek gericht op steentijd), anderzijds een proefsleuvenonderzoek. De modaliteiten van het verder vooronderzoek worden behandeld in het programma van maatregelen.

5. Bibliografie

- <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>
- <http://www.geopunt.be/kaart>
- <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>
- <http://www.ngi.be/topomapviewer/>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/>
- <https://www.google.com/maps>
- <https://nl.wikipedia.org/wiki/Averbode>

6. Bijlages

- Figurenlijst

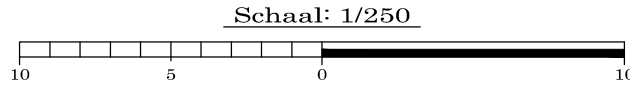
Figuur 1 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2017 (bron: geopunt.be).....	7
Figuur 2 Zicht vanuit de Bredestraat (zuiden) op het westelijk deel van het plangebied (bron: https://www.google.com/maps).....	8
Figuur 3 Uittreksel uit het verkavelingsplan (bron: initiatiefnemer).	9
Figuur 4 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	10
Figuur 5 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	11
Figuur 6 Zicht op het kadasterplan met afbakening van het plangebied (bron: geopunt.be).	11
Figuur 7 Zicht op de bodemgebruikskaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be). ..	12
Figuur 8 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).	13
Figuur 9 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, meer in detail (bron: geopunt.be).....	13
Figuur 10 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).	14
Figuur 11 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).	15
Figuur 12 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).....	16
Figuur 13 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	17
Figuur 14 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	17
Figuur 15 Uitsnede uit de Ferrariskaart, met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).	19
Figuur 16 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen, met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).	19
Figuur 17 Uitsnede uit de Poppkaart, met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).	20
Figuur 18 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen, met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).	20
Figuur 19 Uitsnede uit de topografische kaart van 1865, met aanduiding van het plangebied (bron: cartesius.be en NGI).....	21
Figuur 20 Uitsnede uit de topografische kaart van 1893, met aanduiding van het plangebied (bron: cartesius.be en NGI).....	21
Figuur 21 Uitsnede uit de topografische kaart van 1930, met aanduiding van het plangebied (bron: cartesius.be en NGI).....	22
Figuur 22 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).	22
Figuur 23 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be).	23
Figuur 24 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2000-2003 (bron: geopunt.be).	23
Figuur 25 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).....	25

Bijlage: Plan bestaande toestand, verkavelingsplan (bron: initiatiefnemer)

Ontworpen toestand

Scherpenheuvel-Zichem	Index	nvt.	Dossier	19/6433	Schaal	1/250
Ontwerp					Datum	17/09/2019
Verkavelingsaanvraag					Tekenaar	LL

Bredestraat

Gecentreerd op: SCHERPENHEUVEL-ZICHEM 5 AFD/AVERBODE

Meest recente toestand

Schaal: 1/1000

© 04/07/2018 - De AAPD is de auteur van het kadastraal percelenplan en de producent van de databank waarin deze gegevens zijn opgenomen en geniet de intellectuele eigendomsrechten opgenomen in de Auteurswet en de Databankenwet. Vanaf 01/01/2018 worden de gebouwen op het kadastraal percelenplan geleidelijk vervangen door een dataset beheerd door de gewesten. De AAPD zal dan niet langer verantwoordelijk zijn voor de voorstelling van de gebouwen op het kadastraal percelenplan.

